

LAPIS JÓZSEF

Galíciától az Isonzóig

Az első világháborús magyar líra*

A magyar költészet történetében – ellentétben például a brit irodalommal – az első világháborús költők kanonikus és jelentős csoportként nem jelentek meg. Míg az angoloknál a Nagy Háború „a költészetet is új irányba terelte”,¹ jelentős nemzeti szimbólumokat termelve ki (ilyen a pipacsvirág, mely a kanadai John McCrae népszerű költeménye nyomán vált emlékezeti jelképpé²), addig nálunk hagyományosan sem a kulturális emlékezetet nem határozta meg számottevően a háborús líra, sem poétikai szempontból nem társultak hozzá innovatív markerek. Mindennek több oka van, amellet, hogy jellegzetes kivételek is előfordulnak.

Egyfelől köztudott, hogy az első világháború szerepét a nemzeti emlékezetben elhalványítja az időszak „záró felvonása” (amely egyben legerőteljesebben határozza meg az ezt követő évtizedek politikai és társadalmi kondícióit), a Párizs környéki békeszerződések nyomán bekövetkező „országvesztés”, valamint az államszerkezetet érintő átalakulások. Másfelől – s e tekintetben nincs markáns különbség az angol és a magyar példa között – a háborús versek, legalábbis az első években, jelentős arányban tartoztak a propagandisztikus hatású irodalom körébe,³ így történeti értelemben nem bővelkedtek különösképpen maradandó és jelentékeny darabokban, a legtöbb szempontból lokális érvényűek maradtak: a közvetlen hatáspotenciál kifejtését követően pedig hamar kihullottak az emlékezetből. Ennek következménye az is, hogy míg a kifejezetten „háborús költőként” aposztrofálható szerzőkről (például Gyóni Gézáról) alig, vagy egyáltalán nem hallunk, addig azok a művek, amelyek az I. világháborúval kapcsolatban ismertként fennmaradtak, és részeivé váltak az irodalmi emlékezetnek, azokról elsősorban az adott, a kánonban előkelő helyet elfoglaló költők (Ady Endre, Babits Mihály) életművének részeként, részleteként tanulunk. Továbbá jellemzően olyan szövegek ezek, melyek szembemennek a hivatalos, háborút támogató ideológiával és közhangulattal (s emiatt publikálásuk is nehézségekbe ütközhetett). Érdemes mindehhez hozzátenni azt is, hogy a művészi jelrendszer hatásmechanizmusainak kevésbé kiszámítható és ellenőrizhető volta miatt a vezető, militáns ideológiához hozzásimuló (vagy hozzásimítható) szövegek is bírhatnak bizonyos mértékű szubverzív erővel.

---

* A tanulmány létrejöttét a Debreceni Egyetem Magyar Irodalom- és Kultúratudományi Intézetének *A nemzeti és vallási emlékezet helyei a kora újkori és újkori Magyarországon* című OTKA-pályázata (K112335) támogatta.

¹ D. Rácz István, *A másik ország: Az angol költészet 1945 után*, Debrecen, Kossuth Egyetemi Kiadó, 2006, 14.

² *Uo.*, 141.

³ Az első világháborús angol líra kritikus, anti-propagandisztikus hangjával kapcsolatban (Wilfred Owen, Ezra Pound) lásd: MEKIS D. János, *Hadi-esztétika, termékeny nyelvzavar: Első világháborús irodalmunkról*, Bárka, 2014/3, 87.

„Az első világháborús Magyarországon a haditudósítások és a célelvűen hazafias irodalom többnyire csupán kiszolgálták a birodalmi léptékű ideológiai igényeket. [...] Ám idő múltán egyre többen fogadták kételkedéssel a háborús célt támogató szövegeket.”⁴ A szemléletváltozás a *Nyugat* több vezető alakjánál hamar megfigyelhető lesz – emblematikus módon Babits Mihálynál –, mások vállalják az „átesztétizált háborúszemlélet” modernista programját (mint a frontszolgálaton lévő Balázs Béla *Lélek a háborúban* című 1916-os kötetének szövegei, melyeket 1915 folyamán a folyóiratban is publikált⁵), s van azon kevesek egyike, Ady Endre, aki tulajdonképpen a legelejétől fogva a pacifista, antipropagandisztikus irányt követte. Kosztolányi Dezső 1915-ös recenziójában Szász Menyhért háborús verskötetének (*Ének néma mankókról*) „modernségét” ünnepli, „az új művészet minden eredményével, a felszabadult forma minden könnyűségével és kellemével” – Szász Menyhért azonban inkább pacifista. 1915-ben Kosztolányi üdvözli azt, hogy Szász elfordul a hagyományos „csatadaloktól”, s hogy csatlakozik azokhoz, akik a háborús mindennapokat, az embert, az akkori életet mutatják be.

[E]nnek a háborúnak, amely méreteiben és jelentőségében minden eddigit felülmúl, sehol a földtekén egyetlen hadviselő népben sem akadt a régi értelemben vett költője. Németországban ebben a tekintetben is erőfeszítések mutatkoznak. A legelső lépnek sorompóba. De mindnyájuk számára csak reminiscencia az, ami előttük történik. Állandóan a régi háború van szemük előtt – sőt a régi háborús költészet – s nem merik meglátni, nyílt szemmel, ezt a háborút. Valamit utánoznak... a történelmet. Valamit túl akarnak kiabálni... a saját hangjukat. Valahogy felállnak, mielőtt dalolnának... színészek. Hangjuk tétovázó, vagy magas, vagy alacsony, a színvonal pedig mindig alacsony. / Mi maradt a költő számára? Az az élet, amelyen végiggereblyézett a háború, a szenvedés.⁶

Kosztolányi tehát a korábbi, „romantikus” ihletésű harci líra leváltását méltányolja, s nemcsak tematikus, de esztétikai értelemben is nívót lát abban, hogy Szász „a lovakról, a szegény-szegény lovakról” ír, „amelyek együtt halnak meg a szegény-szegény emberekkel, testvériesen” – „játékos, csiszolt”, esztétista stílusban.

Mekis D. János szerint a „közösség nevében szóló költő 19. századi típusa a modern háború érdekmechanizmusok vezérelte gépezetszerűségében alapvetően időszerűtlen. 1914 egy csapásra véget vetett a romantikus nemzeti és jogeszmények igazoló erejére épített erőszak kultusznak, és kiprovokálta a háború kritikáját.”⁷ Babits Mihály nagy békeverse, a *Húsvét előtt* (1916. március 26-án a *Nyugat* zeneakadémiai matinéján a

⁴ Uo., 84.

⁵ Uo.

⁶ KOSZTOLÁNYI Dezső, *Ének néma mankókról: Szász Menyhért háborús versei*, Nyugat, 1915/15. <http://epa.oszk.hu/00000/00022/00179/05686.htm> (Letöltés ideje: 2015. május 2.)

⁷ MEKIS D., i. m., 85.

hallgatóság viharos lelkesedéssel fogadta a szuggesztív módon előadott költeményt) a „Malom”⁸ gépies, embertelen zúgását szeretné az énekkal túlharsogni, szembeállítva a háború elgépiesedését, dologiasodását az emberi egyén, személyiség erejével. A halál elgépiesedése, tudjuk, a Nagy Háború esetében jóval több pusztá metaforánál, hiszen a haditechnika sosem tapasztalt fejlettségének, a géppuska és a nagy tűzerejű fegyverek megjelenésének következtében⁹ joggal nevezhetjük halálgyáraknak – ami természetesen szintén metafora – azt az „üzemet”, amely a frontvonalakon, a lövészárkok között éveken át szüntelenül dolgozott. A *Húsvét előtt* értelmében a hős éppenséggel az lesz, aki a hatalmas, minden bedaráló Malmot túlharsogja, túlénikli, és aki kimondja a béke varázsszavát.¹⁰ Babitsot a *Játszottam a kezével* című versért már 1915-ben sajtóhadjáratban érte hazafias érzelmű támadás. „Babits egy igen szép, finom versében azt írja, hogy kedvesének kis újjáért szívesebben áldozná föl a lobogó vért, mint száz királyért, lobogóért. Szebbet, magyarabbat, szinte a népdal tövéről metszettet keresni kell. Ezért a mondatért Rákosi Jenő följelenti a kultuszminiszternél Babits Mihály középiskolai tanárt, akit egyébként Ady stának mond”¹¹ – írja Fenyő Miksa ekkor a *Nyugat*-ban, Gyóni Géza könyvét bíráló kritikájában. Babits és Gyóni, illetőleg még kielezettebb módon Ady és Gyóni szembeállítása és egymás elleni kijátszása az időszak háborúpárti retorikájának kedvelt eszköze volt. (Fenyő Miksa idézett cikke tulajdonképpen már az ennek szellemében fogant Rákosi-bírálatra érkezik kemény hangú válaszként.) Az ideológiai és tematikai népszerűséget (és támogatottságot) kihasználva Rákosi Jenő és köre a 19. századi ethoszt képviselő (s a megelőző időszak költészetnyelvi sablonjait működtető, bár az *Új versek* megjelenése után egy időre Ady modorának hatása alá kerülő, költői nyelvét szecessziós elemekkel színező) Gyóni Gézában találja meg alkalmi hősét, akit ideig-óráig eredményesen lehet piedesztálra emelni – s a „modern” Adyt, hasonló alapon, letaszítani onnan.

⁸ A némiképp cinikus „csontmalom” metaforát a német hadvezetés is használta a verduni és a somme-i csatározásokra (például a „vérszivattyú” mellett): HAJDU Tibor, POLLMANN Ferenc, *A régi Magyarország utolsó háborúja 1914–1918*, Bp., Osiris, 2014, 191.

⁹ Lásd például: GYÁNI Gábor, *A Nagy Háború: Kinek a háborúja?*, Korunk, 2014/7, 83–84, 87; HAJDU, POLLMANN, *i. m.*, 150–158; BALOGH László Levente, *Az erőszak laboratóriuma: Az első világháború erőszak-tapasztalatáról = Az erőszak reprezentációi*, szerk. PABIS Eszter, Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó, 2015, 49–65.

¹⁰ „Én nem a győztest énekelem, / nem a nép-gépet, a vak hőst, / kinek minden lépése halál, / tekintetétől ájul a szó, / kéznymása szolgaság, / hanem azt, aki lesz, akárki, // ki először mondja ki azt a szót, / ki először el meri mondani, / kiáltani, bátor, bátor, / azt a varázsszót, százezerek / várta lélekzetadó, szent, / embermegváltó, visszaadó, / nemzetmegmentő, kapunyitó, / szabadító drága szót, / hogy elég! hogy elég! elég volt! / hogy béke! béke! / béke! béke már!” *Babits Mihály összegyűjtött versei*, szerk. KELEVÉZ Ágnes, Bp., Osiris, 2005, 222–223.

¹¹ A cikkben hivatkozott versrészlet: „Csak egyszer lenne még enyém / s kedvemre csókkal önteném / szívesen halnék azután / nagyobb örömmel ontanám / kis újjáért a csobogó vért, / mint száz királyért, lobogóért!” (Uo., 157.) – FENYŐ Miksa, *Lengyel mezőkön, tábornúz mellett: Gyóni Géza versei*, Nyugat, 1915/21. <http://epa.oszk.hu/00000/00022/00185/05845.htm> (Letöltés ideje: 2015. május 4.)

„A közkatonaként bevonult Gyóni közérthető, közösségi költő volt. [...] Przemysl ostromlott várában 1914–1915 fordulóján kilenc utánnymást ér meg, és tízezer példányban fogy el *Lengyel mezőkön, tábortűz mellett* című verseskötete. Műveit röplapokon is terjesztik. [...] [Új kiadásban a nagyközönség körében is népszerű lesz. Később a fogságból csempézik haza, kalandos úton-módon, önkéntes segítők az írással” – írja Mekis D. János.¹² Gyóni majdnemhogyan fordított utat jár be, mint a nyugatosok legtöbbje. 1907-ben, majd 1912-ben, az annexiók válságok idején a közös hadsereg póttartalékosaként Boszniában (is) szolgált, tapasztalatokat szerezve a balkáni helyzetről és az Osztrák-Magyar Monarchia hadseregéről, s mindezek következtében eleinte antimilitarista verseket is ír. Leghíresebbé a *Cézár, én nem megyek* (1912) című válik, amely ügyészi kihallgatást is eredményezett,¹³ s amelyben egy ókori római polgár szólal fel a hispániai küzdelemben hívó cézári parancs ellenében. Természetesen a nagyhatalmi célok ellenében történő kisemberi tiltakozásról van szó (amely hang megannyiszor lesz hallható még az elkövetkező években, évtizedekben a legkülönbözőbb magyar költők szájából):

Nekem nem házam a te házad.
Nekem nem fáj a bánatod.
Éntőlem véres koronádat
A sárba vágatod.

Mit bánom én Hispániát,
Ha gyémánt-hegyeket terem;
Minden drágakövednél drágább
Az én rongy életem.

[...]

Vagy küldj hamar pretóriánust
Üsse szét e dacos fejet,
De bitangul a mézszárszékre
Cézár, én nem megyek.¹⁴

Gyóni Géza hangja ugyanakkor a Nagy Háború kitörésekor azonmód megváltozik, s csatlakozik a militáns szövegekhez. *Petőfi lelke* című verse „formájában, beszédmód-

¹² MEKIS D. János, *Vers és kontextus: A modern magyar líra mint irodalomtörténeti probléma*, Pécs, Pan-nónia Könyvek, 2014, 112–113.

¹³ Vö. SZABÓ Dániel, *Hogyan fogadták a magyarok az első világháborút?*, Tiszatáj, 2014/7, 12.

¹⁴ *Gyóni Géza összes versei*, szerk. GYÓNI Ferenc <http://mek.oszk.hu/00600/00664/00664.htm> (Letöltés ideje: 2015. május 5.) A Gyóni-szövegeket minden esetben ebből a kiadásból idézem.

jában és eszmekörében is a címben és refrénben megidézett költő-előd költészetéhez és tetteihez kapcsolódik, a felhívó erő politikai és retorikai radikalizmusát némi adys poétikai radikalizmussal fűszerezve¹⁵

Hurrá, testvér, csak most szorítsd még,
Csak a veséjét most ne engedd!
Dögrováson a muszka rémség,
Most mi esszük meg, nem a tetvek.
Hóhérpálástját fázva rántja
Petyhüdt nyakába már a kerge cár –
Varsó fölött a gépmadár dalában
Petőfi lelke jár.

A (népi) romantikus és az expresszionista beszédmódok sajátos, poétikai szempontból inkább előbbi felé tartó elegyeként is leírható költészetnyelv a közvetlen mozgósító, illetve a hátszágban lelkesítő hatás elérésére alkalmas, ám az összetettebb gondolati konstrukciók közvetítésére kevésbé – az alkalmi versekre egyébként természetszerűleg jellemző módon. (E tekintetben egyébként megint csak Ady Endre némely háborús és politikai verse állítható ellenpéldaként, amennyiben azokban a költészetnyelvi lehetőségek kihasználásával a világ és a magyarságkép differenciáltabb, másszerű megértésére adódik esély.)

A cári Oroszország ellen folytatott háború kerete, illetve a szabadság kulturális jelképévé váló „Petőfi lelke” kifejezés retorikailag azonos pozícióba vonja az 1849-es és az 1914-es viszonyokat, nem jelenítve meg különbségeket a 65 évvel korábbi kondíciókhoz képest. Hogy mást ne mondjunk, épp a korábbi költeményben még központi alakként megjelenő „Cézár” (allegorikusan a Kaiser) íródik ki az újabbról, lehetőséget teremtve arra, hogy a nagyhatalmi (és ekkor már alig jelentékeny módon dinasztikus) vetélkedés és érdekérvényesítési cél¹⁶ helyett „a jog mozsarával” a „zsványáság” ellen harcoló felek küzdelmeként írhatta le az eseményeket (s így britek, szerbek, oroszok egyaránt a „zsvány” oldalra kerülnek).¹⁷ S bár a *Petőfi lelke* strófái színre viszik majdnem a teljes világháborús harcteret,¹⁸ kétségtelen, hogy a Nagy Háborút nagyszabású nemzeti küzdelemként (egy idő után élethalálharcként) fogták föl a magyarok (is), s a Gyóni-csatadal retorikailag párhuzamot és folytonosságot létesít a korábbi (történetesen a Habsburgok

¹⁵ MEKIS D., *Hadi-esztétika, i. m.*, 85.

¹⁶ Vö. GYÁNI, *i. m.*, 83, 89.

¹⁷ Balogh László Levente ír arról, hogy a háborús lelkesedés viszonylag gyors eltűnése után „a patrióta és önbizalommal telt hangokat nagyon hamar felváltotta a haza védelméről és az önfeláldozás kötelességéről szóló beszéd”. (BALOGH, *i. m.*, 53.).

¹⁸ „A pirámisok tetején is / Zászlóját a próféta bontja. / Hurrá, testvérünk lett a számum, / Melyben fuldoklik már a brit betyár – / A sivatagok fekete szelében / Petőfi lelke jár.”

ellen folytatott) szabadságharcral.¹⁹ A „bombák robajában”, a „bosszuló fegyverben”, a „gépmadar dalában” egyaránt a jog és a szabadság hangja hallatszik. („Velünk az Isten s minden szentség, / S velünk harcol Petőfi lelke.”)

A helyzet sajátosságát élezi az is, hogy egy másik, egy hónappal a szarajevói merénylet után keletkezett versében „a hadak élén” – 20. századi, sírból kikelt Szent Lászlóként – Ferenc Ferdinánd (a magyarokkal szemben egyébként közismerten erős ellenszenvet érző meggyilkolt trónörökös) jár: mai távlatból nem könnyű elképzelni, hogyan fér meg mindközben Petőfi lelkével (*Ferenc Ferdinánd jár a hadak élén*²⁰). A „Petőfi lelke” ugyanakkor egy szélesebb körű és érvényű allegorézisként is kiépül, amennyiben, a nemzeti szempontokon már túllépve, a szabadság világméretű jeleként tűnik föl (újfent egy – többek között Petőfi Sándor költészetéből is ismert – romantikus toposzt idézve meg):

És mindenütt, hol elnyomott sir,
És mindenütt, hol rabtartó röhög.
Észak sarkától a Tüzföld fokáig
Lelkét szikrázzák új üstökösök.
És mindenütt, hol a zsványáság ellen
A jog nevében dörren egy mozsár,
Emésztő tűzben, bosszuló fegyverben
Petőfi lelke jár.

Gyóni korai háborús verseinek népszerűségét a közvetlenebb módon politizáló vagy erőteljesebben ideologikus szövegek (pl. *Levél Nyugatra*) mellett-helyett mindazonáltal inkább a katonák érzéseit, magánéletét, hétköznapijait, nosztalgikus vágyait és szorongásait felmutató, hol népiesen romantikus, több ízben népdalszerű fordulatokkal élő (pl. *Tábortűz mellett; Magyar katonák dala; Örtűznél*), hol a szecessziós vonalba sorolható (pl. *Visszavisz a szomoruságod*), az együttérzés és közösségiség, bajtársiaság szólamát képviselő művek szolgáltatták.

Gyóni Géza póttartalékosként azonnal a galíciai határra kerül, s végig részt vesz az oroszok által ostromolt Przemysl övvárának védelmében, az erőd eleste után pe-

¹⁹ A két nagy küzdelem közötti folytonosság a népköltészetben, katonadalokban is megfigyelhető, amennyiben a „Kossuth Lajos azt üzente...” és hasonló sorok helyére ekkoriban a „Ferenc császár azt mondta...” és „Azt izente Ferenc Jóska...” típusú futamok kerülnek. A szövegszerző folytonosságon túl ugyanakkor a 20. századi nótákban egy jelentékeny eltérés is megfigyelhető, hiszen Ferenc József „üzene” tulajdonképpen nem a hazafias hívást, hanem a k. u. k. hadseregbe történő kényszerű behívót jelenti. Emiatt ezek az énekek sokkal inkább búcsúdalok, kesergők, semmint lelkesítő, buzdító bakanóták. Vö. MÓSER Zoltán, *Ferenc császár azt mondta*, Tiszatáj, 2014/7, 15, 17–20.

²⁰ „Ami siralmat ránk küldeni készült / Orgyilkos-ország irtó cselszövénye: / Véres nyomornak, könnyes / szenvedésnek / Mostantól fogva mindörökre vége. // [...] // Ami most készül, szent leszámolás lesz / S nyugalom, áldás, béke a Jövőnek. / Virágos ékes fegyverünk nyomában / Nagy Békeország vasfalai nőnek. // Szent László óta aludt a legenda / S most egész világ újra ámul fényén. / Szent dördüléssel mikor dörg az ágyu, / Ferenc Ferdinánd jár a hadak élén...”

dig – mint utólag kiderül, számára végzetes – hadifogságba esik. A frontszolgálat, a tényleges harci tapasztalatok, illetőleg a hadifogság körülményei újabb áthangolást végeznek lírájában, egyre inkább fölerősítve benne a szkeptikus hangfekvést. *Csak egy éjszakára* című, még 1914. novemberében Przemyszlben²¹ írott (egyébiránt máig legismertebb) költeménye a hátországgal, illetve a harcban részt nem vevő bujtogatókkal szemben fogalmaz meg erőteljes kritikát, hogy: „Lássák meg arcuk a San-folyó tükrébe, / Amikor magyar vért gőzölve hömpölyget, / Hogy sirva sikoltsák: Istenem, ne többet.”²²

Csak egy éjszakára küldjétek el őket;

A pártoskodókat, a vitézkedőket.

Csak egy éjszakára:

Akik fent hirdetik, hogy – mi nem felejtünk,

Mikor a halálgép muzsikál felettünk;

Mikor láthatatlan magja kél a ködnek,

S gyilkos ólom-fecskék szanaszét röpködnek

Mint látjuk, a *Petőfi lelke* után („a gépmadár dala”) e vers képrendszere is az organikus, naturális és a gépi, dologi metonimikus összekapcsolását végzi el („ólom-fecskék”), illetőleg esztétizált, szecessziós metaforákkal beszél a harci kondíciókról („halálgép muzsikál felettünk”).

Gyóni Gézával ellentétben Ady Endre lírájában a világháborús tematikának innovatív poétikai következményei is vannak. Több vonatkozó versének beszédmódja eltér a jellegzetes Ady-hangtól, s nem egyszer a közösségi költészeti hagyomány régebbi formáihoz fordul, ami egyfelől archaizálásként mutatkozik meg, másfelől személytelenebb megszólalásként (a modern értelemben vett lírai személyesség előtti megszólalásként) is hat. Az én-, de tulajdonképpen grammatikai szinten egy kivétellel („szűzeink”) a mi-beszédet is kerülő *Krónikás ének 1918-ból* (1918) a címében is megidézett régi műfaji hagyományhoz kapcsolódik, amely anakronizmus a modern olvasóban erőteljes idegenség-élményt vált ki, ragrímei és modalitása a háborúhoz kapcsolható monotonitást, az embertelen gép kattogását is képes allegorizálni. A vers apokaliptikus körképet ad a világháborús szcénáról és benne az ember helyéről – kiemelve a hétköznapi ember, a „szegény ember” szerepét. „Hegedűs fickók

²¹ „Przemysl övvára 1914. november 5-e – azaz a második körülvárás – óta egyre nehezebben tudta távol tartani az ostromló cári csapatokat. [...] A körülvárást a védők március 22-ig bírták. Azon a napon 120 ezer ember adta meg magát azt követően, hogy 19-én egy utolsó elkeseredett kitérési kísérlet is kudarcba fulladt.” HAJDU, POLLMANN, *i. m.*, 128, 131. – Gyóni Géza is ekkor esett orosz hadifogságba, ahol később életét vesztette.

²² Gyóni Géza költészetében a jelzett elmozdulás ugyanakkor bizonyos időszakokban hangok és látásmódok egyidejűségként is leírható, amennyiben például a *Petőfi lelke* és a *Csak egy éjszakára* című versek egyaránt 1914 novemberében keletkeztek Przemyszlben.

többet hegedülnek, / Olcsó céciókon ezerek vegyülnek, / Rút zsvány-arcok ékesre derülnek / S ijjedt szelidek szökve menekülnek. // [...] // S szegény emberek még sem csömörülnek, / Buták, fáradtak és néha örülnek, / Szegény emberek mindent kitörülnek / Emlékeikből, mert csak ölnek, ölnek.”²³

Érdemes megvizsgálni Adynak egy kevésbé ismert és elemzett, még a háború első időszakában írt versét, *A mesebeli János* címűt, amelyben a krónikás ének után szintén egy különleges architektuális keretet választ, a mesét – ezúttal egy valóban „szegény” embert föléptetve. Mindkét költemény – bár keletkezési idejük között több mint három év van²⁴ – *A halottak élné* (1918) című kötetben, a világháború tapasztalatának nagyszerű és megrázó líragyűjteményében, annak is ugyanazon, *Az eltévedt lovas* című ciklusában szerepel.

Bajban van a messze város,
Gyürkőzni kell a Halállal:
Gyürkőzz, János, rohanj, János.

Királyfiak s nagy leventék,
Ha palástjukat ott-hagyták:
Rohanj, ha rongy is a mentéd.

Mesebeli király-lyánnyal
Hogyha akarsz találkozni:
Hadakozzál a Sárkánnyal.

Csak a mese s csak az átok
Tartott eddig így-úgy is még
S jók e csakok s e csalások.

Így csináltad ezt már régen,
Van egy kis tapasztalásod
Csalatásban és fenében.

²³ ADY Endre, *Összes versei*, szerk. LÁNG József, SCHWEITZER Pál, Bp., Osiris, 2006, 743–744. – Ady ezen „énekének” antropológiai tapasztalata majd a következő viláégés során köszön vissza Radnóti Miklós *Ma-jális* (1944) című versében: „Fiúk guggolnak és parázslanak, / az ajkukon ügyetlen szép szavak, / duzzasztja testük sok kicsiny siker / s nyugodtan ölnek, majd ha ölni kell. // Lehetnének talán még emberek, / hisz megvan bennük is, csak szendereg / az emberséghez méltó értelem. / Mondjátok hát, hogy nem reménytelen.” RADNÓTI Miklós, *Összes versei és műfordításai*, szerk. KOCZKÁS Sándor, Bp. Szépirodalmi, 1974, 201.

²⁴ *A mesebeli János* 1914. december 16-án jelent meg, míg a *Krónikás ének...* 1918. január 16-án, egyik és másik is a *Nyugatban*.

De csinálod, mert csinálod,
De csináld, mert erre lettél
S ha már álltad, hát kiállod.

Vagy nem állod s megbénultan
Gunnyasztani fogsz, ha merhetsz,
Öreg bűnödön, a Multon.

Kellessz a nagy arénára
Akkor is, ha életednek
Életed lesz majd az ára.

Ha már egyszer idegenbe
Valamikor ide bujtál,
Rohanj jól kimelegedve.

A király-lyány: mese, János,
De nincs előbb a mesénél
S mese ellen minden káros.

Bajban van a messze város,
Gyürkőzni kell a Halállal:
Gyürkőzz, János, rohanj, János.²⁵

Ady ironikus versben lépteti fel a „mesebeli János”-t, a magyar népi hőst, akinek most újra szembe kell néznie a mesék veszedelmével, a „Sárkány”-nyal, a „Halál”-lal, hogy elnyerje jutalmát, a „Királylány”-t. Ezek Ady szövegében inkább allegorikus módon felfejthető képek a háborús szcena vonatkozásában, ugyanakkor mégsem egyértelmű utalásrendszerrel, azonosításokkal dolgozik. A mesebeli királylány ugyanis nem feleltethető meg a „messze várossal” (a bajban lévő Béccsel vagy Budapesttel?), valamilyen elvontabb, megfoghaatatlanabb módon jelenti a küzdés jutalmát, és a Sárkány is inkább arctalan, idegen ellenfél. Ez az Ady-vers azért igazán hatásos – és azért nyomasztó, szomorú –, mert a mese megváltó lehetőségét, igazságbeteljesítő szükségességét iktatja ki, azt jelezve, hogy a meseiség nem a lét potenciális alapstruktúrája, hanem egy olyan értelmezési keret, amely illúzió, csaláson alapul. Nem esszenciális, hanem retorikailag megszerkesztett igazság: működik, mert működnie kell, mozgatja a szereplőit, behelyettesíthetőek az eszközök, funkciók, de nincs szavatolva az, hogy boldog lesz a vége, s hogy a jutalom, a megváltás megérkezik. „A király-lyány: mese, János, / De nincs előbb a mesénél / S mese ellen minden káros.” Ami a népmesékben

---

²⁵ ADY, *i. m.*, 733–734.

valamiféle metafizikai rend szerinti elrendeltség és sorsszerűség, az itt egyszerűen a választás hiányát, a kényszert, az ellenállás hiábavalóságát jelenti. A vers iróniáját egyfelől az a perspektivikus feszültség generálja, mely a megszólított János mint modern mesehős távlata, illetve a vers beszélőjének felülnézeti távlata közötti különbségből fakad, másfelől a mesei frazémák jelentős átkontextualizálása.

A költemény egy korabeli publicisztikára adott közvetlen válaszként is tekinthető. Ahogyan Róbert Zsófia kimutatja, a vers „gúnyos, keserű hangú felelet Ignotus háborút üdvözlő vezércikkére [...]. Cikkében Ignotus kifejti, hogy mindenkinek, aki nem kíván szerb, román vagy orosz lenni, hanem magyar akar maradni egy nagy, történelmi Magyarországon, létérdeke, az Osztrák-Magyar Monarchia fennállása”.²⁶ Érdeemes Ignotus cikkét magát is idézni, mert egyfelől illusztrálja azt, hogy milyen módon zajlott polemika a *Nyugatban* a háború elején (Ignotus vezérírása, illetve Ady némiképp talányos – jóllehet, *Az eltévedt lovas* összetett jelképrendszerétől nagyon is távol maradó – verse között), másfelől segíthet megérteni azt a közeget, amelybe Gyóni Géza fentebb taglalt, *Petőfi lelke* című verse is ágyazódik. Gyóni műve a magyar nemzeti érdekeket a Monarchia érdekeivel tartja egyedül összeegyeztethetőnek, már 1914-ben tudva azt, hogy egy független, új Magyarország területének és népességének jelentős része kerülhet idegen fennhatóság alá – s így a Habsburg Monarchia őrzése a magyar szabadság védelmének tekinthető. S mindezen túl Ignotus megkérdőjelezhetetlen németbarát szellemisége is kiviláglik a sorokból, hiszen, mint látjuk, a szerzőnek nem a bármilyen idegen fennhatósággal szemben van elsősorban fenntartása, ugyanis a németet viszonylag nyugodt lélekkel fogadná, ellentétben a környező népek uralmával.²⁷ Az idézet vége pedig egyértelműen az Ady-vers pretextusaként olvasható:

Ha osztrák-német volnék, vagy ha magyarul is meg lehetne az az esélyem, hogy e monarchia felborulta valami formában német kéz alá juttatna, talán én is közömbösebb volnék az iránt: legyen-e még osztrák-magyar monarchia a világon. De mikor e közt van választásom, s a közt, hogy szerb, román vagy orosz legyek-e, igazán nem nehéz – akár ha sora kerül, életemmel és véremmel – magyar hazafinak lennem. S ha kérdem tovább: megint csak legridegebb, minden történetiségtől meghántott önzésemet: akarok-e, aki csakis magyar lehetek, inkább egy helyreállított nagyhatalmú Ausztria-Magyaror-

²⁶ RÓBERT Zsófia, *Ady: A mesebeli János c. versének keletkezéséhez*, ItK, 1963/6, 727.

²⁷ Kevés olyan vers van, amely a k. u. k. hadsereg soknemzetiségű voltát, a monarchia legfőbb jellegzetességét valamilyen módon színre vinné. A későbbiekben részletesen tárgyalt Juhász Géza *Háború* kötetében szereplő, *Koldus* című szöveg ilyen: a versben a parancsnoknak el kell küldenie valakit erősítésért, különben összeomlik a védelem. A nevek alapján beazonosítható nemzetiségek képviselői (a zsidó Samu, a román Iliescu és a németajkú Sachs) különböző okok miatt nem járnak sikerrel, így a versbeli beszélőnek „egyedüli fajtájabelijét” Víg Andorást kell kiküldenie, aki sikerrel is jár, de közben karjára, lábára is lebénul. A hős katona béna, „hazátlan” tengeti napjait a háború után, „mint a testvériség póruljárt himnusza: / boldogok iszonya, országút koldusa”.

szágon lenni magyar, mint egy magában álló Kis-Magyarországon, mely Szegedtől Kassáig terjed s Kanizsától Nyíregyházáig: akkor viszont nem nehéz szenvedélyes habsburgistának lennem. [...] Mióta ez a birodalom fennáll: ez az első háborúja, amely népeinek háborúja. Nemcsak általuk folyik, de értük is – nemcsak a birodalomnak érdeke, hogy éljen, hanem azoké is, akik benne élnek. [...] Most már csak világos, hogy nemcsak a magyar érdek esik össze a birodaloméval, de a birodalomé is a magyar érdekekkel – végső soron tehát mindenkié, kinek e birodalomban kell élnie. [...] Egyébként pedig: minden mese valóság s még nem volt mese, melyben aki a királykisasszonyt megváltotta, a királykisasszony az övé ne lett volna. A magyarság magáért dolgozik, mikor e monarchiát megváltani siet gonosz megalázottságából.²⁸

Ignotus cikkének retorikája a mese keretét afirmatív módon kezeli, s az ország háborús történetét a mese teleologikus szerkezetébe helyezi, amelyben a „királylány” a Monarchia pozíciójával esik egybe, a magyar nemzet pedig az érte küzdő mesehőssel. Ignotus azt vetíti előre, hogy aki megmenti a királykisasszony-monarchiát, az utána királyfivá válik mellette, s sajátjaként is tekinthet rá. Ady verse – mint említettem – ironizálja a mesei szerkezetet, illetőleg kihasználja a „mese” szó „fiktív”, „illuzórikus” értelmét, s arra int, hogy a királylány meg fogja csalni a hőst (mint azt a történelmi tapasztalatok is mutatják: „Így csináltad ezt már régen, / Van egy kis tapasztalásod / Csalatásban és fenében.”).

Míg az északkeleti, galíciai front híres költő-krónikásának Gyóni Gézát tartjuk, kevesen tudják, hogy az olasz frontvonal összecsapásait is tanúsítja magyar nyelvű költői mű. Ennek részben az az oka, hogy Juhász Géza háborús versciklusa csak két évtizeddel az események megtörténte és a művek keletkezése után, 1937-ben jelent meg karcsú kötetben, Debrecenben, Gáborjáni Szabó Botond fametszeteivel.²⁹ Juhász Géza (1894–1968) Debrecenben született és hunyt el, helyi református családból származik.³⁰ Felesége Gulyás Pál költő húga, Margit. Bár jelenleg irodalomtörténészként, egyetemi professzorként ismert inkább, pályája kezdetétől élete végéig aktívan foglalkozott költészettel, versírással is. Egyetemi tanulmányait kényszerűen megszakítva végigharcolta az első világháborút, négyesztendei frontszolgálat és hadifogság után tért vissza szülővárosába 1919-ben. Debrecenben indult el költői pályája is: Gulyás Pállal barátkozott össze, írásait pedig többek között Oláh Gábor, Kardos Albert és

²⁸ IGNOTUS, *Háború*, Nyugat, 1914/15. <http://epa.oszk.hu/00000/00022/00157/05101.htm> (Letöltés ideje: 2015. május 10.)

²⁹ JUHÁSZ Géza, *Háború: Verseik*, GÁBORJÁNI SZABÓ Kálmán fametszeteivel, Debrecen, Ady Társaság, 1937.

³⁰ A debreceniség többször is felbukkan a versciklusban: a Kőben a „foszlós debreceni cipő” ötlík a beszélő eszébe, mely „már sohse fog izleni” a kiváló kőlakoma után. A *Viharban* arról esik szó, hogy nem a Karszt hatalmas kövei volnának hozzá illő sírkövek, hanem egy egyszerű fejfa elegendő lenne Csokonai sírjához közel: „A fene / törődne vele, ha kidől harmadnapra, / csak alá unokám két keze kaparhatna.” (A régi, 1700-ban megnyitott Hatvani utcai temetőről van szó.)

Kardos László bíralták, méltányolták. A háború alatt noteszlapokra jegyezte föl költeményeit.³¹ Az olasz frontot megelőzően Juhász Géza is szolgált a galíciai hadszíntéren, „végül francia földön, Verdun közelében amerikai fogságba esett. Megkapta a 3. osztályú katonai érdemkeresztet a kardokkal. 1920-ban a debreceni magyar katonai körletparancsnokság tiszti igazoló bizottsága a forradalmak alatti magatartása tárgyában igazolta. Több személyes dokumentum szerint 44 hónapot töltött harctéri szolgálatban, és hadnagyi rangban századparancsnokként szerelt le”.³²

Juhász Géza költői megszólalásmódja gyakorta a romantikát idézi, egy-egy szövegrész a vizionárius, expresszív képalkotást vonultatja föl,³³ máshol a „petőfies” dalok rémlenek föl. Az avantgárd, főként a korai expresszionizmus hatása eseti jelleggel érhető tetten a szövegeken, inkább a stílus felszíni rétegeit érintő párhuzamként. Juhász Géza egyáltalán nem tehetségtelen a nyelvvel való bánásban, időnként kifejezetten erős megoldásai vannak – ám a versei némiképp egyenetlenek. Ami talán kevéssé tud termékeny hatássá válni, az az, hogy egy szövegen belül is sok a stílusváltás: a lágy természetleírások, az erősen pátoszos megszólalások, a zsánerei fordulatok, a szenttelenebb modalitás, az erőteljesen expresszív képalkotás úgy váltogatja egymást, hogy az nem feltétlenül tűnik motiváltnak, inkább az esetlegesség érzését kelti. Kardos László a *Nyugat* hasábjain közölt recenziójában viszont a tudatos formaművészt méltatja és bírálja egyben:

Öntudatos, művelt költőt ismer meg a Háború-ból az olvasó, ritmus- és rímhatások érzékeny, gondos mérlegelőjét, egy ragyogó szókincs fölényes és pazar tárnokát, nyelvi lehetőségek tudós latolóját, általában – vers-eszménye korlátai között – költői effektusok finom kémikusát. Aki ennyire mestere, az mindig kissé rabja is művészetének eszközeinek, s innen van, hogy verseinek élet-anyaga a legnaturalisztikusabb pontokon is csak tükörképszerűen villan meg előttünk, valahogy mindig a zsarnoki forma üvegfalai mögött. Ez az egész költészet inkább táplálkozik egy forma-tudó, hajlékony és éber művészeti intelligenciából, mint az ösztönösség naív buzgású ősforrásaiból.³⁴

³¹ Juhász Géza életrajzának, pályaképeének értő, értelmező ismertetését nyújtja Bakó Endre, én magam első-sorban ebből tájékozódtam: BAKÓ Endre, *Évtizedekig egyszemélyes intézmény volt: Juhász Géza pályaképe, halálának négy évtizedes évfordulóján = Könyv és Könyvtár*, Debrecen, Debreceni Egyetem Egyetemi és Nemzeti Könyvtár, 2008, 181–207.

³² *Uo.*, 183.

³³ „Nehéz gránát lován a Döghalál közelget: / zsiú, zsiú, zsiú! A lég nem bírja súlyát, / alázuhantja. Brumm! S míg romboló bosszúját / szikrázva veri a Karszt szétporló kövére, / az égboltig lobog kénsárga füstö-rénye.” (*Halál*) „Eliszonyul a hold, behátrál a térbe, / széttördelőzik a föld porló sziklakérge, / ő s láva sistereg, minden atomra bomlik, / a felgyújtott világ füstölve összeomlik.” (*Vihar*)

³⁴ KARDOS László, *Háború: Juhász Géza versei*, Nyugat, 1937/9.

<http://epa.oszk.hu/00000/00022/00620/19787.htm> (Letöltés ideje: 2015. május 10.)

A tizenkét darabból álló, *Háború* című ciklus és kötet élén „A Karszt halottainak” ajánlást olvassuk: a Karszt-vidék (vagy olaszul Carso) a világháború olasz hadszínterének emblematisz helyszíne, olyan nevek kapcsolódnak hozzá, mint az Isonzó folyó (s a tucatnyi isonzói csata), illetve Doberdó „pokoli” karsztfennsíkjá (a Monarchia 1916-ban szenvedte el a legnagyobb veszteségeket ezen a frontszakaszon, de a rettenetes harcok itt is több éven keresztül zajlottak).³⁵ Juhász Géza szövegeinek legerőteljesebb hatása egyfelől kétségkívül a küzdelmek hol naturalis,³⁶ hol éppenséggel hiperbolikus megjelenítésében rejlik, másfelől emlékezetesek a fölmutatott sorsok, emberi szituációk is. A *Hős* című, narratív jellegű darabban a cím ironikus felhangokat kap, de anélkül, hogy negativizálná a katonát, vagy túlzottan kifordítaná a „hős” fogalmát: a háborús hős ilyen is. A műben szereplő, rohamjárórt vezető hadnagy (aki maga is „még gyerek”) a rajtaütés vad káoszában megöl egy (vagy talán több?) fogoly gyermeket, s ez az élmény kísérti, az *Ágnes asszonyt* idéző befejezés értelmében minden bizonnyal örökké: „Ragacsos a keze, nem mossa ezt le víz.” A *Halál* című szöveg a már a *Pünkösdből* is ismert, káplárból lovak elvesztése miatt bakává lefokozott egyszerű szabó elestét beszéli el: túlélve az ellenséges ágyúzást, valamiféle vak elszánástól indítatva („Vitéz vagyok! Erős!”) egymaga indulna rohamra, de a hátul tartózkodó, a szökevényekre „ügyelő” tiszt „áruló”-t kiáltva legéppuskázza saját emberét. „Az örült kis szabó megtorpan s mint nehéz / szenes zsák elterül. Csak ennyi az egész.”³⁷ Az emberi test dologi metaforizációja a vers korábbi részeiben is megtörténik („mint-ha merő acél pikkelyé válna bőre”), de a teljes cikluson végigfut az ember dologi, gépi, illetve több ízben állati transzformációja, illetőleg tüköralakzatként az élettelen antropomorfizációja vagy animalizálása.

A kötetnyitó *Talány* (még) nem állítja szembe a gépit a naturával. A katonákat szállító vonat egy hatalmas, organikus világban száguld: a romantikus, aposztrofikus exclamatio („Ó végtelen világ!”) után az élő, antropomorfizált táj jelenik meg: „ma csipkeköntösét felölti a barackfa, / fényes nászékszere szinte alárogyasztja. / Amerre gőzösünk a tájon eldübörög, / mintás gypeszőnyeget terít alánk a föld.” Sajátos módon, ami kiválik, kikülönül ebből a világból, ami idegen benne, az az emberi tényező: a lélek – ez mutat, egyelőre csak önjellemzésben, állatias, szörnyű jegyeket:

³⁵ Az egyik leginkább elterjedt világháborús katonanóta is ehhez a hadszíntérhez kötődik: „Kimegyek a doberdói harctérre / Feltétekintek a csillagos nagy égre / Csillagos ég, merre van az én szép hazám / Merre sirat engem az édesanyám.” MÓSER, *i. m.*, 18. – Az olasz hadszíntérrel kapcsolatban lásd HAJDU, POLLMANN, *i. m.*, 138–149, 195–202, 264–272.

³⁶ Leginkább naturalisztikus, majd groteszkké váló leírással a *Hullák* című versben találkozunk: „Orrot facsar a bűz. Fejem zúg, szédeleg. / Puffadt has. Agyvelő-tócsák. Szétmállt belek. / Foszló fej vigyorog csonkás a napsütésbe, / dagadt nyelvén nyüzsög nyálkás pondró ki és be. / A rossz húsvakolat a csontokról levásik, / a döghalál belénk ivódik ájulásig.”

³⁷ A ciklus korábbi, *Pünkösöd* című versében a szabóval kapcsolatban az alábbi, a későbbieket előrevetítő (s némileg patetikus) zárlatot olvassuk: „Fáradt porontyai azóta már árvák, / szövik apró szíviük ártatlan gyermekálmát / Istenkéről, ki jó, s hazavezérli épen / az ő apjukat is e pünkösöd ünnepében.”

„Csak kutató szemem ha befelé irányul, / s lelkem terül elem pokoli tartományul, / az égő ködök, a vérszopó bestiák: – / csüggedek el saját talányomon, világ.” A „mindig ugyanegy és változó rejtelem”, a világ talányával szemben áll az emberi talány, amely ugyan megoldatlan marad, de a háborús kondíciókat sejteti. E vers is megteremti a mesei keretet, amennyiben a hadimozdony a népmesék hőseinek varázserejű segítőjeként, „parázsevő táltos”-ként robog és „fúj” végig a világon. A főntebb említett versből tudjuk, hogy az itt felbukkanó, még mesei hős milyen hőssé válik később, s korántsem igenlő módon, de szintén a meseiséget hozza játékba a *Vihar* című szöveg is, amikor a véres frontharcok egyik helyszínét, a Hermada-magaslatot mutatja be: „Cimborkáim, ez a mesék mágnes-hegye. / Vas övezi körül, vasat nyelt a begye. / [...] / Ahány olasz üteg, az mind felénk mered: / vas vonzza a vasat, mágnes vonzza a mágnest. / Csak aztán, mese-hegy, nehogy a nyakam átmesd.”

Ez a szarkasztikus hangvétel a végére teljesen elenyészik, a meginduló tüzéségi támadás apokaliptikus viszonyait állítja elő a vers, s – mint ahogyan korábban Gyóni Gézánál is láttunk erre példát – a harci gépek animalizálását véghezvivő képek sorában: „Ezer ágyú köpi mérgét villám-torokkal, / rugdossa a nyögő Karsztot acél sarokkal, / [...] / Körül minden üteg vonítva talpra rándul, / mint alvó kutya, ha bundájába parázs hull.” A *Kő* című műben az ágyú embert fölemésztő „őskori vasállat”-ként jelenik meg („Vasból a mancsa és eget ver füsttaréja. / Szétröppan foga közt agyam mogyoróhéja.”), a korábbi „táltos” vonatok viszont itt már „sebesült”-ek, s az egykor eleven, hatalmas természet már elenyészik a háború „tüzes kemencéjében”: „Itt-ott a kárhozat égő kopár kővén / sínylődik pár silány tündöbajos növény”. A *Rémület*ben a „vijjogó érckuvik”-ként röpködő srapsapnelek változtatják az embereket állativá: „ezredünk csorda már, csupa riadt vadállat”. Juhász Géza versciklusa a *prosopopeia* tükrös szerkezetét állítja elő újra és újra: ahogyan a környezet és a gép antropomorffá vagy állativá válik a trópusokban,³⁸ ahogyan az állatok emberi jegyekkel ruházódnak föl, úgy lesz az emberi egyszer dologi, gépszerű, másszor pedig bestiális vagy állati természetű. A *Vágóhíd* című vers azért megdöbbenő, mert nem egyszerűen újratermeli a háború vágóhíd-metáforáját, hanem benne a letaglózott állatok („az emberibb halált élvező jármós ökrök”) válnak irigyeltté, mert gyorsabban és fájdalommentesen éri őket a halál, szemben a harctér „kezdetleges húsdarálójával”: a háború kétbalkezes, „kontár vágólegény”, aki feleslegesen hagyja szenvedni sokáig áldozatát.

A ciklus második darabja, a *Vadak* a két front között egy ideig Bécs mellett álomlázoló bakák lelkivilágát jeleníti meg: a városba beszabaduló, a nők látványától megrészegülő és a civil élettől megvaduló katonák viselkedésének leírása retorikailag a harctéri helyzetet idézi. A cím egyszerre utal a megvadult katonákra és a nőkre, ci-

³⁸ A *Pünkösöd* nagyszabású, komplex képben viszi színre ezeket a folyamatokat: „Pillantok alatt lombos acél-liget / bogozódik fölénk. Ágán felhőnyi vércse / rikolt, szárnyát veri, s már dől a fák gyümölcse: / nehéz gránát potyog a szomszéd völgybe, messze, / de még talpunk alatt a Karszt úgy rezzen össze, / mikor az iszonyú piros termés lehull, / mint akit szíven üt százezer mázsa súly.”

vilekre, akik ebben a vadászatban a vadak szerepében tűnnek föl. A felkiáltások egymásutánja, a képek pergő fel-felvillan(t)ása egyszerre teremti meg a Práter vásári forgatagának és a harctér káoszának világát, egymásba játszatra a kettőt: a práteri kaland a harctéri szabályok szerint kezd el szerveződni, a tűzijáték pedig a lövegek tüzével mosódik egybe. A vers utolsó sora már végképp az olasz hadszínteret illuzionálja (a képhasználat és a modalitás szintjén is). Az, hogy a vers terében alig különül el a hátszínház és a harctéri szcena, allegorikusan jelöli egyfelől a világháború totálissá válását, másfelől azt, hogy hasonló szétválaszthatatlanság, egymásra vetülés jellemezheti a katonák világérzékelését is. Az a jelenség, amely prózai formában Móricz Zsigmond *Szegény emberek* című elbeszélésének esztétikai tapasztalatában mutatkozik meg fel-forgató módon, Juhász Géza versében kaphat érvényes lírai reprezentációt.

Olvadt arany zuhog! Arany hajláva! Kráter!
 Hangszer-ütegein robban, dörög a Práter!
 Hajrá harctéri vad! Kar-örvény von ma vonzó
 kalandba! S azután? Hadd jöjjön az Isonzó!

Szoknyáktól csattog a szélben a léghajó!
 Gázolja bele vakon! Lángol a húsfolyó!
 [...]
 Ragadd el asszonyát! Szurony kell, nem finom szó!
 Ökö! Golyó! Roham! Gáz! Pergőtűz! Isonzó!

JÓZSEF LAPIS

From Galicia to the River Isonzo
First World War Hungarian Poetry

In my essay, I intend to survey how the topic of the Great War influences the poetic material of the interwar period (with special respect to the duration of the war itself). First of all, it is obligatory to recall (and, in a way, rethink) the relevant works of such well-known authors like Endre Ady or Mihály Babits. The previous one is particularly important, because we can speak about innovative poetical (and not thematic) consequences in his case. I discuss more extensively the works of two minor poets of the era: the oeuvre of Géza Gyóni (*the war poet of WWI Hungary*) and Géza Juhász, whose expressive volume *Háború* (*War*) was published twenty years after its formation, only in 1937.